

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ В СПОРТІ

УДК 796.342.071.24 (477)

О. В. Борисова

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ (на матеріалі тенісу)

Стрімке зростання популярності спорту на міжнародній арені, підвищення політичної значущості виступів спортсменів як фактору національного престижу, професіоналізація та комерціалізація олімпійського спорту обумовлюють необхідність оптимізації системи управління спортом у країні. Характерно, що спрямованість до максимальної соціально-економічної ефективності, естетичності та видовищності сьогодні є не менш важливими складовими спорту, ніж спортивний результат. Зміна питомої ваги професійного компоненту в загальній системі спорту визначає необхідність особливої уваги до всіх видів забезпечення спортивної підготовки: організаційно-управлінського, економічного, правового, кадрового, матеріально-технічного, науково-методичного, медичного тощо [4-5].

Однією з основних тенденцій розвитку сучасного суспільства є глобалізація, внаслідок якої особливостями, що визначають функціонування сучасного спорту, є: інтеграція в систему ринкової економіки, міграція спортсменів і тренерів, формування потужного транснаціонального ринку спортивного обладнання й екіпірування, інформаційний та ідеологічний виміри [1, 3, 7-8].

Радикальні зміни, що відбуваються в сучасному спорті вищих досягнень, обумовлюють необхідність розробки його стратегії розвитку на національному рівні у відповідності до загальносвітових тенденцій. Особливо це стосується пострадянських країн, у т.ч. і України, що мають колосальний історичний і практичний досвід побудови ефективної системи управління й підготовки спортсменів в олімпійському спорті, але практично відсутній – у професійному спорті. Внаслідок цього, сьогодні виникла гостра необхідність в аналізі тенденцій розвитку професійного спорту, а також можливості використання американського й західноєвропейського досвіду з метою розвитку національних систем [1, 6].

Робота виконана в рамках теми 1.2. «Сучасний професійний спорт і шляхи його розвитку в Україні» «Зведеного плану науково-дослідної роботи в сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту (номер державної реєстрації 0111U001715).

Найважливішим питанням для розвитку професійного спорту як

наукової дисципліни є визначення напрямів його досліджень, які можна представити в єдності трьох взаємозалежних аспектів: сфера громадського життя, вид активності соціальних суб'єктів, тип соціальних відносин. Аналіз наукових досліджень і практичного досвіду показав, що модифікація сучасного спорту, яка обумовлена процесами глобалізації, професіоналізації і комерціалізації, свідчить про необхідність наукового обґрунтування реорганізації національних організаційно-управлінських систем спорту відповідно до загальносвітових тенденцій. Відзначена проблема особливо гостро проявляється в спортивних іграх, які не тільки популярні й видовищні, але й комерційно привабливі. Сьогодні в цій галузі знань накопичено великий обсяг емпіричного матеріалу, що вимагає не тільки теоретичного осмислення, а й інтеграції знань у єдину систему в історичному та організаційному аспектах [1-8].

Мета дослідження – обґрунтування шляхів розвитку професійного спорту в Україні (на матеріалі тенісу).

Методологічну основу дослідження становив діалектичний підхід, що заснований на усвідомленні універсальності взаємозв'язків соціальних процесів і явищ, адекватному відбитті реальної дійсності. В основу методології дослідження також покладені знання і досвід, які накопичені в сфері олімпійського та професійного спорту, що викладені в працях вітчизняних і закордонних фахівців [2, 4-5, 7-8].

У процесі виконання дисертаційної роботи використано наступні методи дослідження: аналіз, синтез і узагальнення; порівняння, зіставлення і аналогія; абстрагування, індукція, дедукція; моделювання; аналіз науково-методичної літератури та документальних джерел; історико-логічний, конкретно-історичний, порівняльно-історичний; системний підхід і структурно-функціональний аналіз; опитування й спостереження; методи математичної статистики.

Складність предмета дослідження й необхідність ефективного вирішення проблеми обумовлюють застосування теоретичного підходу, що базується на розгляді функціонування спорту з погляду взаємодії систем різного рівня з урахуванням особливостей історичних етапів (рис. 1).

Особливу увагу при розробці методології професіоналізації олімпійських видів і розвитку видів спорту, які традиційно мають статус професійних, викликає багаторічна історія розвитку тенісу як професійного виду спорту. Сучасний теніс був представлений у програмі Ігор І Олімпіади 1896 р. Надалі професіоналізація тенісу й пов'язані з нею протиріччя з політикою Міжнародного олімпійського комітету (МОК) призвели до виключення у 1926 р. цього виду спорту з олімпійської програми. Протягом 62 років теніс розвивався винятково як професійний вид спорту та був повернутий у програму Ігор Олімпіад лише у 1988 р. після лібералізації політики МОК відносно професіоналізації й комерціалізації олімпійських видів спорту.

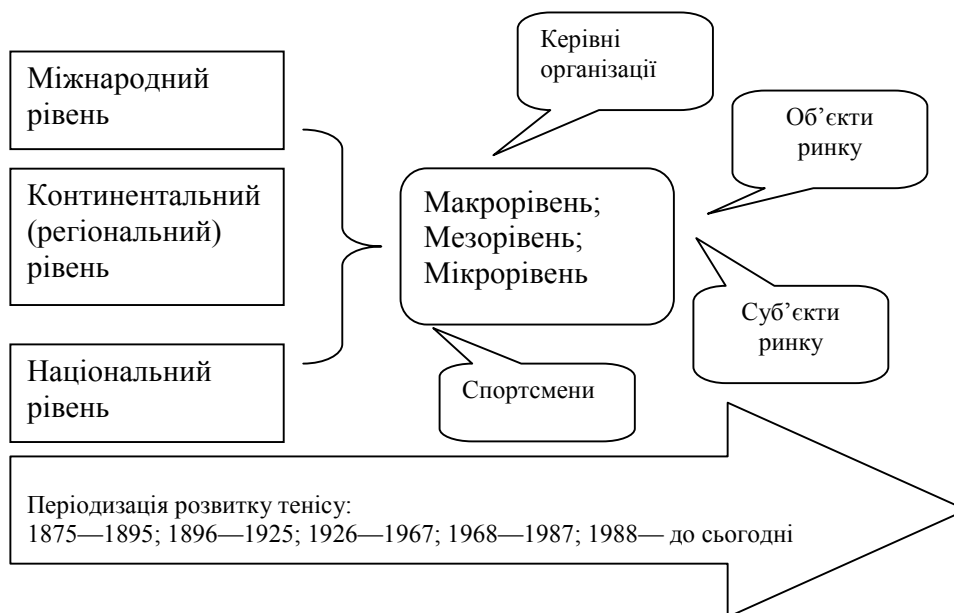

Рис. 1. Рівні функціонування системи організації й управління спортом та динаміка її розвитку (на прикладі тенісу)

Увійшов теніс в олімпійську програму зі своїми правилами й традиціями, універсальною структурою й вирішальною роллю економічного компонента, передовим менеджментом, зі збалансованими правами й обов'язками гравців і організаційно-управлінських структур, що засновані на принципах демократії. Одночасно теніс протягом всієї сучасної історії опирався на філософію олімпізму, основні принципи олімпійського руху. Це визначає унікальність тенісу як ефективної моделі, що може бути використана у процесі професіоналізації олімпійських видів спорту.

Аналіз динаміки розвитку тенісу, починаючи із Давнього світу та закінчуючи сучасністю, що дозволяє стверджувати, що основним фактором розвитку виду спорту стала зацікавленість вищих верств суспільства (королі, знать, президенти), а особливостями функціонування на різних історичних етапах – елітарність виду, відсутність спортивної спрямованості (розвага) і професіоналізація, що передбачає як критерій соціальної приналежності, так і одержання матеріальної винагороди (рис. 1).

В історії розвитку сучасного тенісу виділено 5 періодів: 1875–1895; 1896–1925; 1926–1967; 1968–1987; 1988 – до сьогодні, які обумовлені принципним впливом сукупності соціально-політичних, економічних факторів і факторів розвитку спортивного руху. Зародження тенісу в умовах формування вільних ринкових відносин, виключення його з програми Ігор Олімпіад на тривалий період (з 1928 по 1988 р.), ера «відкритого тенісу» (з 1968 р.), швидкі темпи розвитку й популяризації

професійного напрямку у світі визначили професіоналізацію й комерціалізацію аматорського напрямку та, як наслідок – створення єдиної міжнародної системи змагань. Істотним фактором, що вплинув на розвиток сучасного тенісу, стало повернення йому статусу олімпійського виду спорту, допуск професіоналів до участі в Олімпійських іграх, що сприяло не тільки прогресу професійного тенісу практично у всіх країнах-членах міжнародного олімпійського руху (207 національних федерацій), позначилося на особливостях спортивного ринку праці та регулюванні в ньому трудових відносин, але й стало джерелом передового досвіду для професіоналізації інших видів, пошуком перспективних шляхів виходу із протиріч, що склалися між олімпійським і професійним спортом.

Сьогодні в розвитку тенісу беруть участь більше 200 країн світу, кожна з яких відрізняється суспільним і політичним ладом, національними ознаками, правовими та організаційними системами. Для підвищення ефективності організаційно-правового регулювання виділимо об'єкт і предмет. Об'єктом виступає теніс на глобальному (міжнародному) і національному (окремі країни-учасниці) рівнях. Як предмет розглядається діяльність і поведінка людей – суб'єктів ринку (керівники, функціонери, спортсмени, тренери тощо), а також відносини між міжнародними й національними, суспільними та державними організаціями різної спрямованості (спортивної, комерційної, наукової, медичної тощо) країн світу (рис. 2).

Рис. 2. Елементи нормативного компонента сучасного тенісу

Основними організаціями, що визначають правове поле функціонування тенісу на міжнародному рівні, є структури олімпійського напрямку спорту: ІТФ, МОК і спортивний арбітражний суд (CAS), і професійного: АТР, WTA, американська арбітражна асоціація (AAA) (рис. 3).

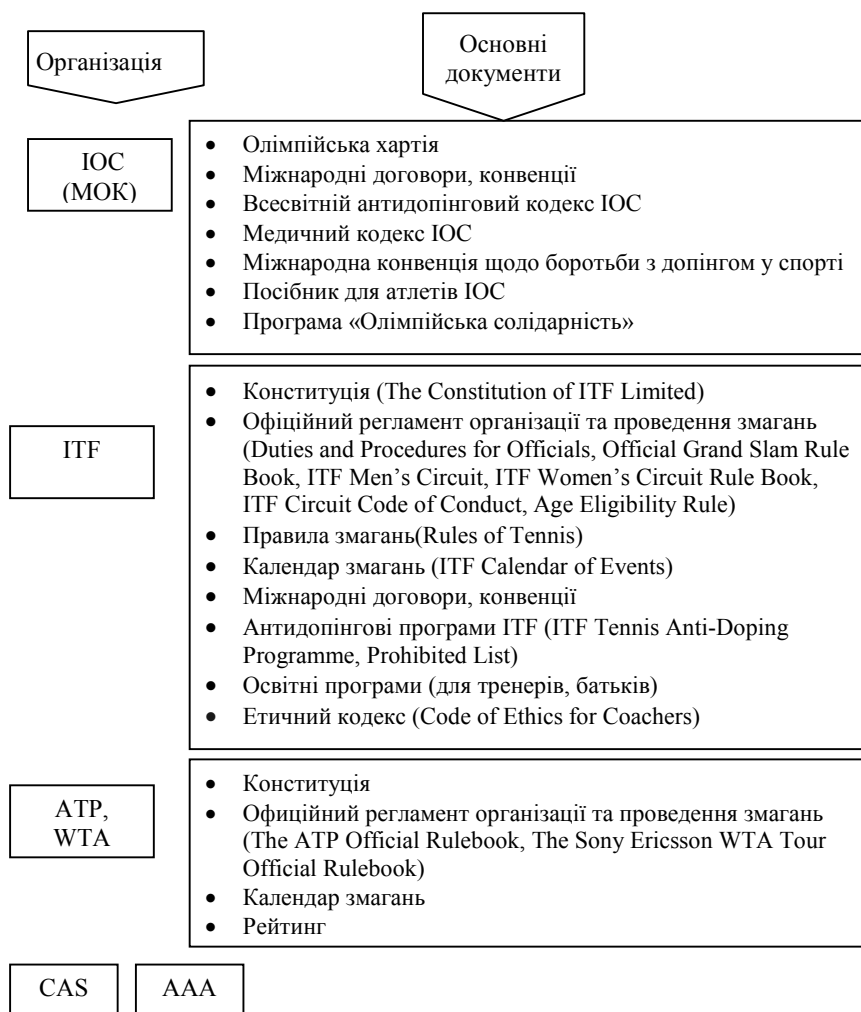

Рис. 3. Правове поле функціонування тенісу на міжнародному рівні

Розвиток світового професійного тенісу відбувається відповідно до закономірностей, що властиві складним системам. Комерційні організації формують ринки фінансів і праці, виробництво й продаж спортивно-видовищних послуг та товарів широкого вжитку, механізм вільних цін тощо. Належність системи професійного тенісу до сфери бізнесу обумовлює атмосферу жорсткої конкуренції у всіх її структурних утвореннях, яка диктується ринком, що, з одного боку, активізує процеси монополізації усередині самої системи, з іншого – забезпечує її подальший розвиток. При цьому у вигравші опиняються практично всі суб'єкти ринкових відносин: тенісисти, їхні агенти, тренери, організатори турнірів, фірми-спонсори, глядачі (продавці й покупці спортивно-видовищних послуг) тощо (рис. 4).

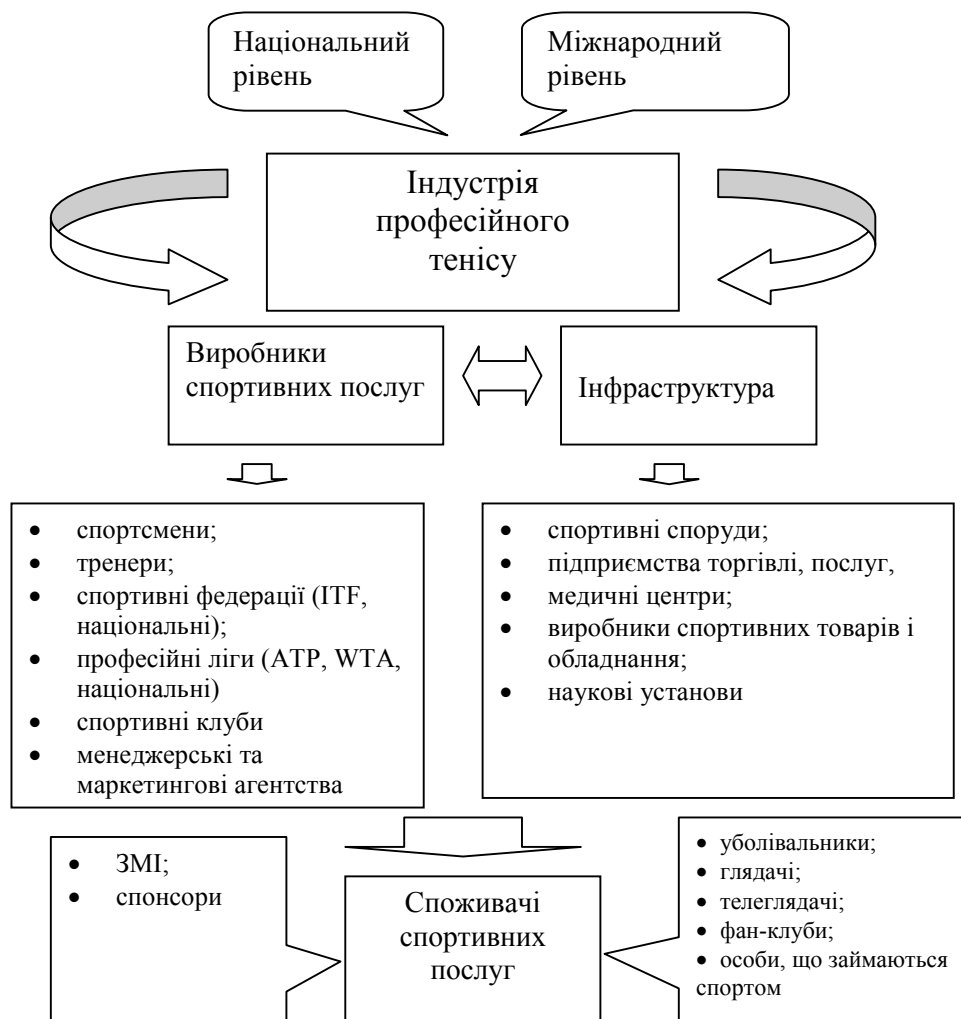

Рис. 4. Основні компоненти та зв'язки індустрії професійного тенісу

Сучасна система організації професійного тенісу у світі становить транснаціональне об'єднання із глобальним рівнем управління, діяльність якого спрямована на трансформацію виду спорту в прибуткове комерційне підприємство з домінуючою в ньому культурою «наддержав» (переважно США), де результат роботи (продукт – видовище) продається більш ніж у 200 країнах. Глобалізація тенісу в економічному, організаційному, правовому, виробничо-технічному, інформаційному, науково-технологічному, соціальному, політичному та іншому проявах обумовила формування структури світової тенісної буржуазії, об'єднаної корпоративними (насамперед економічними) інтересами. До них варто віднести: фірми-виробники товарів, послуг і розваг (у тому числі ЗМІ); міжнародні спортивні організації; провідних тенісистів-професіоналів (рис. 5).

Рис. 5. Ринкові зв'язки тенісу

Особливістю сучасного тенісу, і зокрема системи змагань, є не тільки стабільність календаря (терміни проведення), але й належність до спортивних об'єктів (місце проведення). Сьогодні тенісний турнір – це самостійний та економічно вигідний захід, що припускає не тільки безпосереднє проведення змагань, а і вирішення низки організаційних питань, питань про права власності, залучення фінансових коштів, участі гравців тощо. Наочним прикладом є чотири турніри «Великого шолому».

Стабільність організаційно-управлінської системи тенісу, відсутність кризових явищ, що характерні для інших видів спорту (взаємини гравців і організаторів, економічні), визначається діяльністю трьох керівних організацій – АТР, WTA, ITF, що формують єдину систему змагань, яка забезпечує баланс між фінансовими показниками, спортивними досягненнями й відповідним місцем в олімпійському русі, а також незалежність спортсменів як суб'єктів ринку від національних структур (державних і громадських), у тому числі і при визначенні пріоритетів своєї кар'єри.

Основними особливостями функціонування національних структур професійного тенісу, що визначають ефективність і збалансованість їхньої діяльності, є: різні схеми формування інфраструктури спорту, рівень спортивних досягнень лідерів і збірних команд, якість організації внутрішніх і міжнародних змагань, умови для

підготовки спортсменів і роботи тренерів, а також стан внутрішнього ринку й зміни, що відбуваються в суспільстві (соціальні, економічні, політичні й ін.). Загальним для всіх суб'єктів є залежність розвитку національної організаційно-управлінської структури від тенденцій, що проявляються у світовій системі професійного тенісу.

У системі професійного тенісу підготовка елітних гравців здійснюється міжнародними академіями, які компенсують своєю діяльністю обмежені можливості національних федерацій у розвитку юнацького спорту, мають свої переваги як для спортсменів, так і для держави, що обумовлено високим ціновим порогом спортивних послуг і споруд, фінансовою й організаційною нестабільністю функціонування національних систем резервного спорту, ростом популярності тенісу серед населення (особливо серед матеріально забезпечених верств).

Факторами, що мають високу значущість і визначають організаційний стан професійного тенісу для країн у перехідних умовах як для Росії, так і України, є: базові основи системи спорту, які закладені в радянський період; соціально-економічні можливості; темпи їхнього пристосування до умов ринку; національні традиції. Водночас активна участь політичних і державних діячів, керівників місцевих адміністрацій, видатних представників ділових кіл, науки і культури, засобів масової інформації Російської Федерації в розвитку тенісу, а також використання передової спортивної практики найсильніших західних професійних команд, позитивного організаційного досвіду централізованої комплексної підготовки національних збірних команд СРСР (бази, методики, тренери, медицина) і сучасних механізмів спортивного менеджменту дозволило росіянам зайняти лідируюче положення в дитячо-юнацькому спорті й істотно зміцнити позиції в професійному тенісі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчивши закордонний досвід, де професійний теніс уже має свою сформовану структуру, і адаптувавши його до умов в Україні, а також думку провідних вітчизняних і закордонних фахівців в галузі спорту, ми можемо спроектувати певну модель і розробити концепцію розвитку тенісу в країні. Так, система тенісу має становити єдину систему підготовки й вертикально-інтегровану систему змагань, що забезпечує взаємозв'язок і взаємодію олімпійського й професійного тенісу, а її структурними складовими є масовий, резервний спорт і спорт вищих досягнень, діяльність яких спрямована на зміцнення здоров'я різних верств населення, досягнення максимально можливих результатів на національному і міжнародному рівнях, а також створення видовища. Формування організаційної системи, що відповідає європейській моделі професійного спорту, є найбільш оптимальним шляхом розвитку професійного тенісу в Україні.

Список використаної літератури

- 1. Борисова О. В.** Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса) [текст]: монография / Ольга Борисова – К. : Центр учебной литературы. – 2011. – 312 с.
- 2. Матвеев Л. П.** Общая теория спорта и ее прикладные аспекты: учебник для вузов физической культуры / Л. П. Матвеев. – М. : Сов. спорт, 2010. – 340 с.
- 3. Мічуда Ю. П.** Професійний спорт як різновидність підприємницької діяльності / Ю. П. Мічуда // Теорія і методика фіз. виховання. – 2005. – № 1. – С. 30–36.
- 4. Платонов В.** Професіоналізація олімпійського спорту / В. Платонов // Теорія і методика фіз. виховання. – 2005. – № 1. – С. 3–9.
- 5. Профессиональный спорт :** [учебник для студентов высших учебных заведений физ. воспитания и спорта] / под общ. ред. С. И. Гуськова, В. Н. Платонова. – К. : Олимп. лит., 2000. – 392 с.
- 6. ATP Partnership:** [Електроний ресурс] / Режим доступу до журналу : <http://www.atpworldtour.com/News/Tennis/2011.aspx>.
- 7. Bairner A.** Sport, nationalism, and globalization: European and North American perspectives / A. Bairner. – Albany: State University of New York Press, 2001. – P. 135–146.
- 8. Jarvie G.** Sport and Leisure in Social Thought / G. Jarvie, J. Maguire. – London: Routledge, 1994. – P. 94–117.

Борисова О. В. Теоретико-методологические основы развития профессионального спорта (на материале тенниса)

В статье теоретически обоснована возможность использования тенниса как одной из эффективных моделей развития олимпийских видов спорта в условиях коммерциализации и профессионализации; проведен анализ профессионального тенниса как социального явления, его организационно-правовых и экономических форм.

Ключевые слова: система организации и управления спортом, спортивное соревнование, коммерциализация и профессионализация, профессиональный теннис, предпринимательство, маркетинг, модель.

Борисова О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку професійного спорту (на матеріалі тенісу)

У статті теоретично обґрунтовано можливість використання тенісу як однієї з ефективних моделей розвитку олімпійських видів спорту в умовах комерціалізації й професіоналізації; проведено аналіз професійного тенісу як соціального явища, його організаційно-правових і економічних форм.

Ключові слова: система організації і управління спортом, комерціалізація і професіоналізація, професійний теніс, підприємництво, маркетинг, модель.

Borisova O. V. Theoretical and Methodological Background to the Development of Professional Sports (on the example of Tennis).

The possibility of using tennis as one of effective models of development of Olympic kinds of sports in conditions of commercialization and professionalization is theoretically proved; the analyzes of professional tennis as social phenomenon, its organizational-legal and economic forms are carried out in the article. The system of tennis should become a single system of training and vertically integrated system of contests, which secures the interconnection and interaction of the Olympic and professional types of tennis. Besides, mass, reserve sports and elite sports are its structural constituents, the activity of which is directed at the strengthening of health of various social groups, the achievement of the best possible results at the national and international levels, as well as the creation of the environment. Formation of the organizational system, which meets the requirements of the European sports model, is the most optimal way for the development of professional tennis in Ukraine.

Key words: system of the organization and management of sports, commercialization and professionalization, professional tennis, business, marketing, model.

Стаття надійшла до друку 14.01.2013 р.

Прийнята до друку 29.03.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ротерс Т. Т.

УДК 371.4

В. М. Мазін

**ПРОЦЕСУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНА СХЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ДИТЯЧО-
ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКОЛАХ**

Як показує аналіз досвіду та нормативних документів, сьогодні організація виховного процесу у дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ) описується здебільшого у контексті проведення різноманітних планових виховних заходів. Утім, досвід тренерів та адміністраторів дитячо-юнацького спорту, а також досвід чисельних вихованців ДЮСШ показує, що такий підхід, як правило, не забезпечує досягнення запланованих виховних цілей. Виховання, побудоване на основі директив, вказівок, настанов, що наголошуються у рамках запланованих заходів, скоріш, викликає зворотній ефект. У той же час, на сьогодні, у теорії виховання стрімко оформлюються нові концепції та підходи, механізмом виховання у яких виступає взаємовплив суб'єктів виховного процесу у педагогічних ситуаціях, що виникають у процесі тієї чи іншої діяльності. Таке положення справ обумовлює необхідність науково